ڕاڤەیتر2: نەگووتراو.. ئازاد حەمە

نەگووتراو ، یان ئەوەی جارێ نەبووە بە گووتن

نەگووتراو، ئەو چەمکە یان دەربڕینەیە جارێ نەبووە بە گووتن. بێگومان نەگووتراوەکان لە فەلسەفەدا جێگای گفتووگۆی قوڵن؛ گومانیشمان نییە گەر نەگووتراوی زۆرێک لە بیرمەندەکان ببوایە بە گووتن، ڕەنگە ئێستا فەلسەفە لە ئاستێکی تری هزری بوایە. گۆکردنی نەگووتراوەکانی(نەگووتراوە بیرلێکراوەکانی) بیریاران مانادارن بۆ ژیانی مرۆڤەکان؛ دەتوانن دەستکاری ژیانمانبکەن. بەڵام ئەوە قەد بێدەنگیی بێنرخناکات. ئەوەتا سپینوزا دەڵێت: جیهان بەختەوەرتر دەبوو گەر مرۆڤەکان ئەو دەمانەی دەبوو قسەبکەن، بیانتوانیایە بێدەنگ بن. لێرەدا بێدەنگی بۆ سپینوزا بە واتای نەگووتن دێت.

هەموو دەزانیین، کە گووتن هەیە، لە زۆرجار لەناو گووتندا دیوێکی شاراوە، باسنەکراو هەیە، کە دەچێتە خانەی نەگووتراوەکانەوە. ئەوەش باسنەکراو و بەنهێنیکراوەکان لەخۆدەگرێت. وێڕایئەوە، شەڕی نێوان گووتراو و نەگووتراو کۆنە. ئاسانیش نییە دەستەمۆکردنی ئەم جۆرە شەڕە. نەگووتراو پڕ پڕە لە نادیاریی، تارمایی. ئەوەش لەبەرئەوەی نەگووتراوەکان نەدرکێنراوەکانن.

نەگووتراو وەکیتر گۆنەکراوە. گووتنەکە هێشتا نییە. تەنها زمان دەتوانێت گووتراوەکان لە نەگووتراوەکان جیابکاتەوە. ئەڵبەتە زۆرێک لە گووتراوەکان لەیەکدی دەکەن، لە نەگووتراوەکان لە هیچ ڕووکەوە هاوشێوەی یەکتر نیین. ئەوەش بەهۆکاریئەوەی نەگووتراوەکان بوونیان نییە بۆیە ناتوانیین هاوشێوەکانیان دیاریکەین. نەک هەر ئەوە، بگرە ناهاوشێوەکانیشیان هەر نیین.

گووتنی مردووەکان هەردەم لە هەلومەرجی نەگووتراودان. ئەوان ڕۆشتن و کۆتاییان بە گووتن هێنا. مامۆستا عەبدوڵا گۆران و سەیاب، یان گرامشی و تشیڤارا، یاخود پێکاسۆ و برێخت ئەوەی گووتیان کۆتا گووتنیان بوو. مردووەکان ناتوانن هیچ بخەنەسەر خەرمانەی گووتراوەکانیان.هەروەها گووتنی مردووەکان لەپاش مردنیان بریتیین لە گووتراوەکانی پێشوویان؛ لە کۆتاییدا ئەوەی ناسنامەی مردووەکان دیاریدەکات نەگووتراوەکانیانە کە بێئاگاینلێیان.

گووتن یان قسە ئەو دەمە هەیە، کە بیرکردنەوە هەیە. بیرکردنەوە نەما گووتن، قسە، نامێنێت. بەڵام خودی بیرکردنەوە دەشێت هەبێت و گووتنیش نەبێت. ئەمە ئەو بیرکردنەوەیەیە، کە نایەوێت گووتن

بەرهەمبهێنێت. بیرکردنەوە کاتێک یاخیدەبێت گووتن، قسەکردن، دەوەستێت. بەمە هیچگووتن دروستدەبێت. مرۆڤیش ڕاهاتووە ئەمە ناوبنێت هیچنەگووتن، یان قسەنەکردن.

دەکرێت ئاواش لە نەگووتراو تێبگەین: ئەوەی نەگووتراوە واتە گوزارەلێکراو نییە؛ دەرنەبڕدراوە و هێشتا ئاخاوتنی بەدوای خۆیدا نەهێناوە، کە گووتن هەبوو، واتە ناسنامە هەیە، شتێک بیرلێکراوەتەوە و پێکهاتەیەکی پێیقینیشیی هەیە. سەرباری ئەوە، نەگووتراو ئەو شتەشە بەهەستە. لە بەرئەوەی شتەکە نەگووتراوە هیچ هەست و پەرچەکردارییەکی تیادروستنەکردووین؛ نە ئاگاییمان لەسەری هەیە و نە هەڵوێستمان لەبارەیەوە هەیە.

گرنگە لێرەدا و تایبەت بە نەگووتراو هەما بە چەمکێکی هاوشانی بکەین، کە بێدەنگییە. کاتێک مرۆڤەکان دەکەونە دۆخی نەگووتنەوە بێدەنگی هەڵدەبژێرن. ئەمە بەو مانایەش دێت، کە نەگووتراو و بێدەنگیی توخمی یەکتریانتێدایە، لەگەڵ لە بەرچاوگرتنی هەندێک جیاوازی لەنێوان چەمکی نەگووتراو و چەمکی بێدەنگیی. ڕاستە ئەوەی نەگووتراوە بێدەنگیلێکراوە، بەڵام ئەوانەی نایانەوێت ئەوە بڵێن،کە دەبوو بگووترایە مانای ئەوە نییە بێدەنگن، مانای ئەوەیە نەگووتن بە ئەوان خۆشاردنەوەیە لەناو بێدەنگییەکی سەپێنراو، کە پێشناچێت تەمەنی درێژبێت.

قسەکانی لای سەرەوە ئەوەمان پێدەڵێت، کە نەگوتراو ئەو بەشەیە، کە لە گوتندا نەگوتراوە. بە قسەکەر نەگووتن لەوە بەسوودترە لە گووتن. زۆرجاریش لەبەرئەوەی لە گووتندا ئاشکراکردن و پەردەهەڵماڵین لەسەر شتەکان دێتەئاراوە. کەوابێت نەگووتن سەلامەترە. لەسەرەوە دەگەینە ئەو شوێنەی بڵێین: نەگووتن لە پەیوەندیدایە بە مێژووی شاردنەوەوە. ئەمە بەو مەرجەی نەگووتراوەکان بریتیبن لە بیرلێکراوی نەگووتراو.

ئەڵبەتە پێویستیشە جیاوازی بکرێت لەنێوان دوو دەستەواژەی نەگووتراودا: دەستەواژەی نەگووتراوی بیرلێکراو و دەستەواژەی نەگووتراوی بیرلێنەکراو. ئەوەی بێدەنگی لەسەری مشەخۆرە نەگووتراوی بیرلێکراوە. ئەوەی لە گووتندا ترسناک و دروستکەری بێدەنگی و نهێنییە هەر نەگووتراوی بیرلێکراوە. هەما بە ئەوەشدەکەین، قوتابخانە فەلسەفییەکانی بیرکردنەوە بەچوونی فەلسەفیی و زمانەوانی زۆریان سەبارەت بە نەگووتراو و گووتراو خستووەتە ناو ئەندێشەی فەلسەفییەوە، کە ئێرە جێگای باسکردنیان نییە.

گومانیناوێت، نەگووتراوەکان لەوانەیەون لە پشگوێخراو و پەراوێزخراوەکان. هاوکات لەبەرئەوەی بە پێکهاتەی نەگووتراوەکانی

مرۆڤەکان ئاشنانیین هیچمان لەبارەی چییەتی ئەو گووتنانەوە لەبەردەستانییە، کە دواتر دێن. ئەمەو لەبەرئەوەی نەگووتراوەکان جارێ نەبوونە بە گووتن هیچ حاڵیبوونەکمان لەسەر سەستەمی زمانەوانیان نییە. بۆیە نەگووتراوەکان نە بەهادارن/ و نە بێبەها. کەی دەگەینە ئەو ئاستەی نەگوتراو بڵێین؟ڕەنگە ئەوە بە زۆرێکمان بریتیبێت لە دۆزینەوەی ساتێکی گونجاو بۆ گوتنی نەگوتراوەکان. ئەمەش لەبەرئەوەی ڕەچاوی چوارچێوەی کۆمەڵایەتی/ سیاسیی و کولتووریی نەگووتراوەکان جێگای باسە. کەوابێت، بۆ گووتنی نەگووتراو، گووتن دوای بێدەنگییەکی درێژخایەن، پاش ئاشکراکردنی شتێک، یان گووتن دوای توڕەبوونێک شتیتر لەگەڵ خۆیدا دەنێت. زۆرجاریش گووتراوە سواوەکان وامانلێدەکەن لە چاوەڕوانی ئەوەدابیین، کەی نەگووتراوەکان دەبنە گووتراو.
کەتا دیتنمان لەبارەی نەگووتراوەوە، ئەوەیە، کە گەلێکجار مشتومڕکردن لەسەر مانای پشت دەربڕاوەکان مەرج نییە بمانگەیەننە شوێنێک تێگەیشتنمان لەسەر چییەتی نەگووتراوەکان هەبێت. بۆنموونە، فاشیستەکان بەربەستبوون لەبەردەم گووتندا؛ لە دیرێکی خۆیاندا دروستکەری نەگووتن بوون، ئەو نەختە گووتنەش لە دەمی نازی و فاشییەکاندا گووترا تائیستاش لە گووتراوە پڕبەهاکانن (گرامشی، یاسنینی شاعیر بۆنموونە). شاری ئەمەش لە هەنووکەدا دابەڕاو نییە لەو ژینگە فاشییەی کە ئاماژەمانپێکرد؛ کە دەزێکی لە نەگووتراوی بەدروستکردووین، سەرباری ئەو چەنەبازییەی شارەکانی ئەستانی تەنیوتەوە، هێشتا نەگووتراوەکان هەر لە زیادبووندان.

سەرنج: نەگووتراو unsaid/unspoken

ئازاد حەمە

پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

لەدەستدانی مووچە سڕینەوەی شکۆیە.. ستار ئەحمەد

مرۆڤ بە سروشتی خۆی بۆ ئەوە هاتووەتە دنیاوە کە بە سەربەرزی، شکۆ

و سەرفرازییەوە لەسەر ئەم زەمینە بژی. ئابڕوو گەورەترین و پیرۆزترین سەرمایەی دەروونی و مرۆییە کە خودا بەخشیویەتی بە مرۆق، و هێڵی سووری نێوان ژیانی ڕاستەقینە و مردنی بێدەنگە. بەڵام ژیان هەمیشە لەسەر یەک ڕێڕەو ناڕوات و هەندێک جار تاقیکردنەوەی وا سەخت و تاقەتپڕووکێن دەخاتە بەردەم مرۆق کە هەموو بنەماکانی بوونی دەهەژێنێت. لەناو هەموو تاقیکردنەوەکاندا، قورسترین و دڵتەزێنترینیان بریتییە لە تەنگژەی دارایی، هەژاری و نەبوونی.
کاتێک لەم سەردەمەدا باس لە نەبوونی دەکەین، تەنیا باسی کەمبوونی ژمارەیەک لەسەر کاغەز یان نەبوونی بژێوی ناکەین، بەڵکو باسی زریانێکی وێرانکەر دەکەین کە ڕاستەوخۆ لە بنەماکانی بەها، شکۆ و ئابڕووی مرۆق دەدات. نەبوونیی مووچە و بژێوی تەنیا گرفتێکی دارایی سادە نییە، بەڵکوو دەستپێکی زنجیرەیەک کارەساتی دەروونی و کۆمەڵایەتییە کە مرۆق ڕووبەڕووی دۆخێک دەکاتەوە کە هەرگیز بڕوای نەبووە ڕۆژێک لە ڕۆژان تێیبکەوێت. کارەساتەکە لەوەوە چەکەرە دەکات کە مرۆق دەبینێت خۆی و ماڵ و منداڵەی، جگە لە خودی ئەو کەسی تریان نییە، ڕێش و ڕووت و برسی و بەدەرەتان لەبەردەم باهۆزی ڕۆژگاردا جێماون، و باری گرانی قەرزداریی وەک چیایەک چۆکی پێ دادەدا و ڕێڕەوی هەناسەدانی لێ دەگرێت.
تەنگژەکە لێرەوە دەست پێناکات کە مرۆق ناچارە دەستبەرداری خۆشییەکانی ژیان بێت و چیتر نەتوانێت چێژ لە خواستەکانی وەربگرێت، چونکە مرۆقی بەڕێز ئامادەیە بە نان و ئاوێکی سادەوە بژی بەڵام سەرشۆڕ نەکات. ئاریشە ڕاستەقینەکە و برینە بەسوێکە لەو چرکەساتەدا دروست دەبێت کە مرۆق بەهۆی توندیی پێویستی، تێکچوونی باری تەندروستی منداڵەکانی، یان نەبوونی نانی سەر خوانی خێزانی، ناچار دەبێت دەستی پێویستی و داواکاری بۆ کەسانێک درێژ بکات کە شایستەی هیچ ڕێز و پێزانینێک نین؛ بەواتایەکی ڕوونتر و تاڵتر، دەستپانکردنەوە لە ناپیاوان. ئەم چرکەساتە، چرکەساتی هەرەسهێنانی تەواوەتی شکۆ و لەکەداربوونی کتوپڕی ئابڕووی مرۆڤە. کاتێک مرۆڤێک بەهۆی نەبوونییەوە دەگاتە ئەم ئاستە، جۆرە جەنگێکی ناوەکی لە دەروونیدا بەرپا دەبێت؛ لە لایەکەوە گڕی باوکایەتی و بەرپرسیارێتی بەرامبەر خێزانەکەی ناچاری دەکات تێبکۆشێت بۆ پەیداکردنی نان، و لە لایەکی تریشەوە هاواری ئابڕووی ڕێگەی پێ نادات خۆی بچەمێنێتەوە. کاتێک پێویستییەکە سەردەکەوێت و مرۆق دەبێت مل بە داواکاری کابرایەکی نەزان یان ناپیاو کەچ بکات، لەو چرکەساتەدا شتێک لە ناوەوەی مرۆڤەکەدا دەمرێت کە دواتر بە چاکبوونی باری دارایی بە هیچ شێوەیەک زیندوو نابێتەوە.
بینینی منداڵەکانت لە کاتێکدا کە بە جلوبەرگی کۆن و دڕاوەوە

دەچنە خوێندنگا، یان چاویان لە دەستی هاوڕێکانیان و دەوروبەریاندا بێت، یاخود هاوسەرەکەت کە بەهۆی قەرزارییەوە نەتوانێت بە سەربەرزییەوە سەیری دراوسێکانی بکات و هەمیشە لە ترسی خاوەن قەرزەکان دەرگا داخراو بێت، قورسترین و سووتێنەرترین ئازارە کە باوکێک یان سەرپەرشتیارێکی خێزان دەیچێژێت. ئەم برینە تەنیا سکی مرۆڤ برسی ناکات، بەڵکو دەسەڵاتی بڕیاردان، پێگەی کۆمەڵایەتی و ویستی ئازادی لێ زەوت دەکات. مرۆڤی بێ مووچە و بێ داهات، لە کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداریدا وەک مرۆڤێکی پلە دوو سەیر دەکرێت، و ئەمەش پاڵنەرێکی دەروونی ترسناکە کە وای لێ دەکات خۆی بە بچووکتر لەوانی تر بزانێت. لەژێر گوشاری ئەم هەستە و برسێتی کۆمەڵگەدا، مرۆڤ ناچار دەبێت لە بەردەم کابرایەکی چاوچنۆک، ناهۆشیار یان ناپیاودا بپاڕێتەوە تەنیا بۆ ئەوەی بڕێک پارەی کاتی یان پێداویستییەکی سەرەتایی وەک نان و هەتوان بەدەست بهێنێت. ئەم جۆرە دەستپانکردنەوەیە، سووکایەتییەکی بێدەنگە کە مرۆڤەکە خۆی بەدەستی خۆی و بە ناچاری پێشکەشی دەستی دەڵەقانەی ناپیاوانی دەکات. ئەو کەسانەی کە لە کاتی پێویستیدا یارمەتیت نادەن بە ڕەزای خودا یان لەپێناو بەها مرۆییەکاندا، بەڵکوو بەخشینەکەیان یان ئەو قەرزەی دەتدەنێ دەکەنە ئامرازێک بۆ شکاندنی کەسایەتیت، کڕینی بەندایەتیت و کۆنترۆڵکردنی ویستت، ئەوانە بە ڕاستی مرۆڤایەتییان لەدەستداوە. دەستپانکردنەوە لەم جۆرە کەسانە، بەهێزترین و کوشندەترین گورزە کە لە ئابڕووی مرۆڤی خاوەن کەسێتی دەدرێت.

لکەداربوونی ئابڕوو لەم هاوکێشە ناهاوسەنگەدا بەو واتایە دێت کە مرۆڤ سەربەخۆیی و ئازادیی دەربڕینی خۆی بەتەواوی لەدەست دەدات. کاتێک قەرز لای ناپیاوێک دەبێتە بارێکی گران بەسەر شانتەوە، شکۆ و ناوبانگی تۆ دەبێتە بارمتە لەلای ئەو. ئەو چیتر وەک مرۆڤێکی هاوتای خۆی سەیرت ناکات، بەڵکو وەک قەرزدارێکی کزۆڵ و ژێردەست دەتبینێت ،کە دەتوانێت لە هەر کۆڕێ و کۆبوونەوەیەکدا بە چاوێکی سووکەوە تێتەبڕوانێت، یان بە ئاماژە و قسەی ناڕاستوخۆ و ناخۆش بتشکێنێتەوە و ڕابردووت بەڕووتا بداتەوە. ئەم دۆخە برینێکی هێندە بەسوێ لە گیانی مرۆڤدا جێدەهێڵێت کە تەنانەت ئەگەر لە داهاتووشدا بارودۆخی دارایی بە تەواوی چاک ببێتەوە و ببێتە خاوەنی سامانێکی زۆر، شوێنەواری ئەو سووکایەتییە کاتییە هەرگیز لە یادەوەریدا ناسڕێتەوە و هەمیشە وەک مۆتەکەیەک بەدوایەوە دەبێت. لە لایەکی ترەوە، ئەم دیاردەیە کاریگەرییەکی وێرانکەری هەیە لەسەر پەروەردەی خێزان؛ منداڵێک کە باوکی خۆی دەبینێت، کە هەمیشە لە چاویدا وەک پاڵەوان و هێمای هێز بووە، لە بەردەم کەسێکی تردا چۆکی

داداوە و دەستی کڕنۆش و پاڕانەوەی درێژ کردووە، بڕوای بە بنەماکانی دادپەروەری، هێزی خێزان و بەهاکانی ژیان نامێنێت. ئەمەش نەوەیەکی نوێی دڵشکاو، ترسنۆک و بێبڕوا بە داهاتوو بەرهەم دەهێنێت، کە پێیانوایە پارە هەموو شتێکە و ئابڕوو تەنیا دروشمێکی بێواتایە. لێرەوەیە کە نەبوونی دەبێتە هۆی شێواندنی پێکهاتەی ڕەوشتی و کۆمەڵایەتی، و وای لێ دەکات کە مر□ڤ ب□□□ز و خاوەن ئابڕووەکان، هەمیشە ڕێگەی گۆشەگیری، تەنیایی و تەنانەت مەرگی خامۆش ه□□ب□ژ□رن تەنیا بۆ ئەوەی نەکەونە داوی سووکایەتی ناکەسانەوە.
بۆیە، پێویستە بە توندی جەخت لەسەر ئەوە بکرێتەوە کە دامەزراوەکانی دەسەڵات و بەڕێوەبردن پێویستە بە ئاگا بێنەوە و درک بەوە بکەن کە دابین نەکردنی بژێوی، نەدانی مووچە و پشتگوێخستنی باری ئابووری هاو□تیان، تەنیا کێشەیەکی ژمارەیی و دارایی نییە، بەڵکو هێرشێکی ڕاستو□خ□ و بەرنامە بۆداڕێژراوە بۆ سەر شکۆ، بەها و ئابڕووی نەتەوەیەک. کاتێک مرۆڤێکی نیشتمانپەروەر و ماندوو دەگاتە ئاستی ڕەش و ڕووتی و ناچارکردنی بە دەستپانکردنەوە بۆ پاروویەک نان، ئەوا کۆمەڵگە بە گشتی پێکەوە بەشێک لە ئابڕوو، شکۆمەندی و بەها مرۆییەکانی خۆی لەدەست دەدات و بەرەو ه□□□د□ر دەچێت. پاراستنی شکۆی خێزان و ڕێگریکردن لە لکەداربوونی ئابڕووی باوک و دایکان لەبەردەم منداڵەکانیاندا، گەورەترین و سەرەکیترین ئەرکی ئاکاری و نەتەوەییە کە دەبێت هەمووان پێوەی پابەند بن. چونکە لەم جیهانەدا، هیچ دیمەن و دۆخێک لەوە تاڵتر، بەئازارتر و نادادپەروەرانەتر نییە کە مرۆڤێکی بەڕێز، دڵسۆز و بەنرخ، بەهۆی توندوتیژی و بێبەزەیی ڕۆژگارەوە، ببێتە دیلی دەستی ناپیاوان و چاوەڕێی دڵۆپێک بەزەیی و بەخشینی سواڵکەرانەی ئەوان بێت بۆ مانەوەی لە ژیاندا.

سیمنارێک لە گەلەری ئارام بۆ د. ئازاد حەمە

ئەوروپا لە گەرووی “ئابووری جەنگ”دا: ئایا دووبارەکردنەوەی سیناریۆی ١٩١٤ یە؟.. ئاریان کەرکوکی

دوای کۆتاییهاتنی جەنگی سارد، ئەوروپا وا هەستی دەکرد کە بە هەمیشە ماڵئاوایی لە جەنگ کردووە و جێگەی سەنگەرەکانی جەنگی بە

خۆشگوزەرانی و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان گۆڕییەوە، بەڵام دۆخەکە ئەمڕۆ بە شێوەیەکی بنەڕەتی گۆڕاوە؛ "ڕۆحی ساڵی ١٩١٤" بە شێوەیەکی نوێ سەری هەڵداوەتەوە و کیشوەرە بەساڵاچووەکە بەبیر دەهێنێتەوە کە مێژوو ڕەنگە کارەساتەکانی خۆی بۆ ئەو کەسانە دووبارە بکاتەوە کە سوورن لەسەر پشتگوێخستنی وانەکانی. لە هەوڵێکی شێتگیرانەدا بۆ ئامادەکاری بۆ ململانێ، ئەوروپا ئێستا پێشەنگی کاروانی سەربازگەرایی جیهانییە؛ لە وڵاتانی باکووری هەمن وەک سوید و نەرویجەوە تا دەگاتە دڵی کیشوەرەکە، ئابووری جەنگ لەسەر پاشماوەی بەڵێنەکانی خۆشگوزەرانی بنیات دەنرێت. ئەمەش بیرهێنەرەوەی کەشوهەوای سەرەتای سەدەی بیستەمە، کاتێک ئەوروپا بوو بە مەنجەڵێکی غاز کە چاوەڕێی پریشکێک بوو؛ گەورەبوونی سەربازیی بێوێنە، هاوپەیمانی ئاڵۆز و هەستی نەتەوەپەرستی کە بە بەرگی ئارەزووی داگیرکاری داپۆشرابوو. جەنگ لەو کاتەدا تەنها گریمانەیەکی سیاسی نەبوو، بەڵکو "عەقیدەیەک" بوو کە بوو بە هۆی کارەساتەکە دوای گوللەکەی سارایێڤۆ؛ ئەمڕۆش وەک ئەوەی دەنگدانەوەیەکی کاڵەی ئەو سەردەمە بژین، لە جیاتی خۆلادان لە پێکدادان، هەمووان خۆی بۆ ئامادە دەکەن، وەک ئەوەی جیهان لەبیریکردبێت چۆن ئەو "ئاشتییە لاوازە" خوێنی ملیۆنان گەنجی لە سەنگەرەکانی جەنگی جیهانیی یەکەمدا کوشت و نەخشەی دڕاو و ملیۆنان قوربانی بەجێ هێشت.

ئەم "ڕۆحە" تەنها بە ناو لاپەڕەکانی مێژوودا ناگەڕێت، بەڵکو لە کارگەکانی چەکی ئەڵمانییەوە سەری هەڵداوەتەوە، کە لە هێمای ئۆتۆمبێل و گەشەپێدانەوە بۆ دابینکەری کەرەستەی وێرانکاری گۆڕاون بە بیانووی "سەربەخۆیی پیشەسازی". بنیاتنانی ئەم جبەخانانە لەسەر حیسابی بودجەی تەندروستی و پەروەردە و خۆراک دەکرێت، لە جیهانێکدا کە ساڵی ڕابردوو نزیکەی ٢.٤ ترلیۆن دۆلاری لە چەکداربووندا خەرج کردووە؛ لە کاتێکدا وڵاتانی وەک فەرەنسا و ئەڵمانیا لە قەرزێکی پێوانەیدا نوقم بوون، حکومەتەکان بەردەوامن لە پاڵنانی گەلەکانیان بەرەو قوربانی زیاتر بە بیانووی هەڕەشەی ڕووسیا، لە کاتێکدا کیشوەرەکە بەدەست هەژارییەکی ڕەهاوە دەناڵێنێت کە ملیۆنان کەس دەگرێتەوە. لە بەرامبەر ئەم لادانە مەترسیدارەدا، ڕەوتێکی ناڕەزایەتی جەماوەری بە دروشمی "سەربازگەرایی ڕابگرن" سەری هەڵداوە و دەسەڵاتداران تۆمەتبار دەکەن بە زیندووکردنەوەی "ڕۆحی جەنگ" و ترساندنی خەڵک بە پەردەپۆشی شکستە سیاسییەکان و پشتگیریکردنی لۆبییەکانی چەک. سەرەڕای ئاڵوگۆڕی تۆمەتەکان لە نێوان سەرکردە ڕۆژئاواییەکان و پوتین لەسەر "دەوی" هەڕەشەی بوونگەرایی، واقیعەکە هەر یەکە:

پێشبڕکێیەکی شێتگیرانەی چەکداربوون کە ئەمریکا و چین و ژاپۆن بەشدارن تێیدا و جیهان لە دۆخی ئامادەباشیی بەردەوامدا دەهێڵێتەوە.

ئێمە ئەمڕۆ ل□ بەردەم وێستگەیەکی چارەنووسسازداین؛ ئایا ل□ بەردەم سەردەمێکی نوێی جەنگداین کە لەسەر پاشماوەی مرۆڤایەتیمان بنیات دەنرێت، یان دەنگدانەوەیەکی کاڵەی مێژوویەکین کە خۆی لێ نادزینەوە؟ “ڕۆحی ساڵی ١٩١٤” بە گوێی بڕیاردەراندا دەچرپێنێت: پێشبڕکێی چەکداربوون گەرەنتی ئاسایش نییە، بەڵکو کورتترین ڕێگایە بۆ دووبارەکردنەوەی ئەو کارەسات□انەی کە سەدەیەک لەمەوبەر جیهانیان وێران کرد. ئایا کەس هەیە وەڵامی بانگەوازی مێژوو بداتەوە، یان کاروانی سەربازگەرایی گەیشتووەتە ئەو خاڵەی کە چیتر نەگەڕێتەوە؟

هەندێ چرکە.. شیعری نەوزاد بەندی

پێش ئەوەی
سەفەر بکەم..
لەگەڵ جانتاکەم
خەریکە ئەچینە دەر ..
کەچی خۆم ئەبینم،
لە تێرمیناڵ دێتەوە و
بە خۆم ئەڵێ : سەفەری چی؟!
بە ڕاستی هەر ماندوو بوون بوو ..!

* * *

من بێ تۆیش
هەر شاعیرم ..
بەس تۆ بێ من،
چ قور□ تە
شیعرێ ناوت تۆمار بکا ..

(هەرچەن تاریکترین جێگا،
کارگەی شیعرە و ..
کەس نایەوێ
لەو کارخانەیە کار بکا !)

* * *

کارەساتەکی گەورە یە،
کەسەکت لە کتێبخانە
ناسیبێ،
کەچی نەخوێندەوار دەرچێ..

* * *

دیسان
پەیوەندیمان نەما،
شیعرەکی ئەویست
هەر ڕۆژەی مواسەفاتەکی
تازەی تیا بێ،
شیعر و BYD
لێ تێکەڵ بوو بوو ..

* * *

ئێستایش
باران
باری ..
تۆم بیر دەنێتەوە ..
وەک چۆن لاستیکی خۆتکوژەن
مناڵیی خۆم بیر دەنێتەوە ..
هەروەک چۆن چاکەتی نیللی،
زانکۆم بیر دەنێتەوە ..

* * *

هێندە شیعرم بۆ نوسیت،
شیعرت لا سوک بوو ..
پێشکینت لا پەڕەندەکی
بە دەنوک بوو ..

گوڵسورخیت لە لا
زە□ نەقو ت□ یەکی
بێ توک بوو
پا پڵۆ نیرۆدات لا
شیعرنوسێکی
بچوک بوو ..

* * *

ئەزانی
نەیشڕۆیشتیتا یە،
لای من
دەمێک بوو
ڕۆیشتبووی ..؟
چونکە
دە ساڵ و زیاتریش
بە حیساب دێی بۆ لام ..
هەر هاتوویت و
هەر نەگەیشتووی ..!!

نەوزاد بەندی

جەستەی کچە کوردەکەی ڕۆژئاوا و تەرمی کچە گەشتیارەکەی کەربەلا.. کارزان عزیز عبدالراحمن

کاتێک مرۆڤایەتی دەبێتە کەرەستەیەکی دیپلۆماسی

پێشەکی: جوگرافیای خوێن و پێوەری جیاوازی مرۆڤبوون

لە جیهانی هاوچەرخدا، وا وێنا دەکرێت کە مافەکانی مرۆڤ و بەهای

گیانی مرۆڤەکان یەکسانن و بەپێی ڕەگەز، نەتەوە یان جوگرافیا ناگۆڕێن. بەڵام واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بە تایبەت لە هەرێمی کوردستان، پێچەوانەی ئەم بنەما ئەخلاقییەمان پێدەڵێت. کاتێک سەیری دوو ڕووداوی هاوشێوە یان هاوتەریب دەکەین—مردن یان کوژرانی کچێکی کوردی هاوزمانمان لە ڕۆژئاوای کوردستان بەهۆی دەستدرێژی یان جەنگەوە، لە بەرامبەر خنکانی کچێکی گەشتیاری عەرەبی خەڵکی کەربەلا لە سەرچاوەی ئاوی زەڵم—دەبینین کە چۆن دەزگا فەرمییەکان، میدیاکان و تەنانەت کاردانەوەی دامەزراوەیی، تووشی دووڕوویەکی گەورە دەبن.
لێرەوە پرسیارە جەوهەرییەکە سەر هەڵدەدات: ئایا هەموو مرۆڤەکان وەک یەک مرۆڤن؟ یان بەهای مرۆڤبوون لەم ناوچەیەدا بەپێی بەرژەوەندیی دیپلۆماسی، ڕێککەوتنی بازرگانی و هاوسەنگیی هێز لە نێوان پایتەختەکاندا دیاری دەکرێت؟

تەوەرەی یەکەم: تەرمی ڕوقییە وەک پردێکی دیپلۆماسی لە نێوان سلێمانی و بەغداد

کچێکی تەمەن ١١ ساڵانی خەڵکی کەربەلا بە ناوی ڕوقییە لە ئاوی زەڵمدا دەخنکێت. گەڕان بەدوای تەرمەکەیدا ١٠ ڕۆژ دەخایەنێت و دوای دۆزینەوەی، لە مۆنۆمێنتی پارێزگای هەڵەبجەوە بە ڕێوڕەسمێکی شایستە، فەرمی و پڕ لە میدیا بەرەو زێدی خۆی بەڕێدەکرێت. پارێزگاری کەربەلا پەیامی فەرمی دەنێرێت، سوپاسی پارێزگاری هەڵەبجە دەکات و بڕیاری سەردانی فەرمی دەدات.
لێرەدا، دامەزراوەی فەرمی لە کوردستاندا ئەم کارەساتە مرۆییە تەنها وەک ئەرکێکی ئەخلاقی نابینێت، بەڵکو دەیکاتە "پڕۆژەیەکی پەیوەندی گشتی (Public Relations)" بۆ پیشاندانی مرۆڤدۆستیی کورد بە لایەنی عێراقی، بە مەبەستی چاککردنی پەیوەندییە سیاسی و ئابوورییەکان. مرۆڤبوونی ڕوقییە لێرەدا دەبێتە خاڵی کۆکەرەوە، چونکە پشتگیرییەکی سیاسیی لە پشتە؛ ئەو کچە دەربڕی ناسنامەیەکە کە بەغدا و نەجەف و کەربەلای لە پشتە، بۆیە فەرشی سووری بۆ ڕادەخرێت و میدیاکان چرکە بە چرکەی بەڕێکردنی تەرمەکەی دەگوازنەوە.

تەوەرەی دووەم: غەریبیی کچێکەی ڕۆژئاوا؛ کاتێک کوردبوون وەک بێدەسەڵاتی دەبینرێت

لە بەرامبەردا، کاتێک کچێکی ڕۆژئاوای کوردستان (یاخود هەر پارچەیەکی تری کوردستان) دەکوژرێت، غەرق لە خوێن دەکرێت، یان ڕووبەڕووی نادادپەروەری دەبێتەوە، بێدەنگییەکی مەرگبار سەرتاپای

دامەزراوە فەرمییەکان و زۆربەی میدیا سەبەرەکان دەگرێتەوە. بۆچی؟ چونکە بەرگریکردن لە کچەکەی ڕۆژئاوا هیچ دەستکەوتێکی دیپلۆماسی بۆ دەسەڵاتدارانی ناوخۆ تێدا نییە. ڕەنگە تەنانەت تووڕەکردنی لایەنە ناوچەییەکان یان دەوڵەتە دراوسێکانیشی تێدا بێت.
کچەکەی ڕۆژئاوا نە پارێزگارێکی هەیە لە حەسەکە یان قامیشلۆ کە بتوانێت هاوسەنگیی هێز بگۆڕێت، نە حکومەتێکی فەرمی هەیە لە بەغدا کە شایستە داراییەکانی هەرێم فەراهەم بکات. ئەو تەنها "کوردی بێپشتوپەنایە". لێرەدا لۆژیکی دەسەڵات نیشانی دەدات کە "هاوسۆزی" تەنها بۆ ئەو کاتانەیە کە قازانجی سیاسی تێدا بێت. کچەکەی ڕۆژئاوا دەبێتە قوربانیی "بێدەنگیی پڕۆفیشناڵانە"ی سیستەمێک کە کەرامەتی مرۆڤی کوردی لە پێناو مانەوەی خۆیدا کردووەتە قوربانی.

تەوەرەی سێیەم: فەلسەفەی "ژیانی بەنرخ" و "ژیانی بێبایەخ" لای دەسەڵات

ئەم جیاکارییە فەرمییە ئەمە دەباتەوە سەر ئەو تیۆرییە سیاسییەی کە دەڵێت: دەسەڵات بڕیاردەرە لەسەر ئەوەی کە شایستەی ئەوەیە پرسەی بۆ بگێڕدرێت و کێش دەبێت لە بێدەنگیدا بمرێت. مەرگی ڕوقیە کرا بە کارەساتێکی نیشتمانی چونکە خزمەتی بە ئەجێندای "پێکەوەژیانی عەرەب و کورد" دەکرد لە ساتەوەختێکی سیاسیی هەستیاردا. بەڵام مەرگی کچەکەی ڕۆژئاوا دەشاردرێتەوە یان بایەخی پێنادرێت، چونکە هۆشیاریی نەتەوەیی و مرۆیی بەئاگا دەهێنێتەوە کە ڕەنگە بەرژەوەندییە ئابوورییەکانی حیزب لەگەڵ وڵاتانی دراوسێدا بخاتە مەترسییەوە.
ئەمە ترۆپکی نادادپەروەرییە: کاتێک دامەزراوەیەک کە پێی دەوترێت حکومەت یان ئیدارەی خۆجێیی، فرمێسکەکانی بەپێی نەتەوە و بەرژەوەندی بپێوێت. هاوسۆزی بۆ منداڵێکی خنکاو ئەرکێکی باڵای مرۆییە، بەڵام کاتێک ئەم هاوسۆزییە تەنها بۆ پێکهاتەیەکی دیاریکراو بێت و بۆ کچە هاوزمانەکەی خۆت لەولای سنوورەوە بێدەنگی هەڵبژێریت، ئیتر ناوی مرۆڤدۆستی نییە، بەڵکو ناوی "بازرگانیی سیاسییە بە فرمێسکەوە".

ئەنجامگیری: پێویستیی ڕاپەڕینی ویژدانی دژ بە دووڕوویی سیستەم

ئەم ڕووداوانە دەبنە ئاوێنەیەک کە ڕووی ڕاستەقینەی سیستەمی حوکمرانی و میدیایی لە کوردستان پیشان دەدەن. خەڵکی کوردستان هەمیشە بە سروشتی خۆیان مرۆڤدۆست بوون و هاوکاریی هەموو لێقەوماوێکیان کردووە بە جیاوازی، بەڵام کێشەکە لە "سیاسیکردنی کارەساتەکان" دایە لەلایەن دەسەڵاتەوە.

پێویستە کۆمەڵگەی مەدەنی, ڕۆشنبیران و دەنگە ئازادەکان ئەم نادادپەروەرییە ڕەت بکەنەوە. مرۆق لە هەرکوێ بێت، چ لە کەربەلا بێت و چ لە ڕۆژئاوا، پێویستە بە یەک پێوەری ئەخلاقی و مرۆیی سەیر بکرێت. کاتێک دەسەڵات تەرمی کچێک دەکاتە کەرەستەی ڕیکلامی سیاسی و کچێکی تر دەخاتە زبڵدانی بێدەنگییەوە، ئەرکی ئێمەیە کە هاوار بکەین و بڵێین: **"هەموو گیانەکان وەک یەک بەنرخن، و خوێنی هیچ مرۆڤێک لە هیی مرۆڤێکی تر سوورتر نییە."

١٨/٦/٢٠٢٦

نووسینی: [کارزان عزیز عبدالراحمن] قوتابی زانکۆ